

TYPOGRAFIE

Interview met **Wigger Bierma**

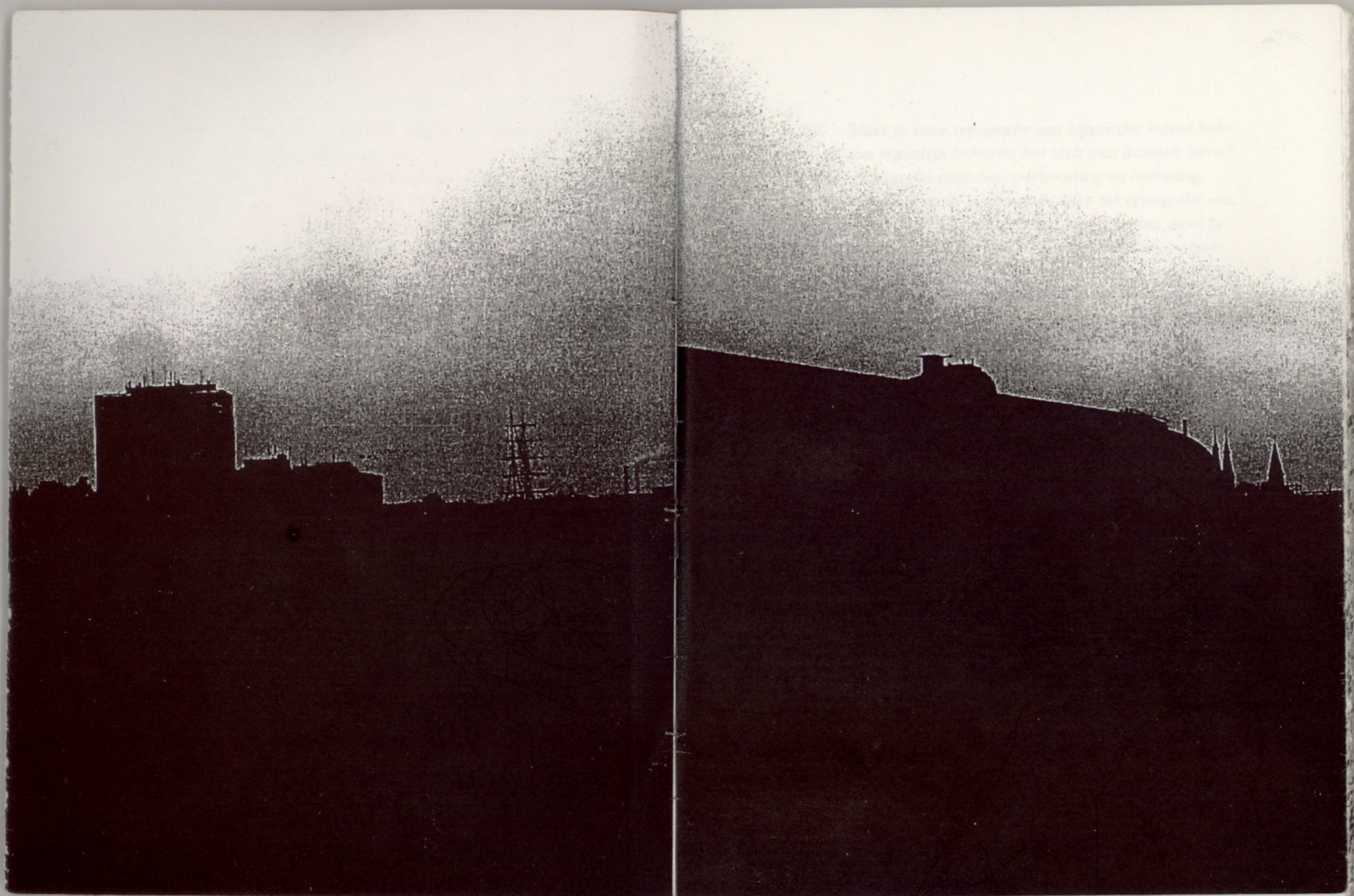
Opgenomen in zijn huis in Amsterdam

dinsdag 18 november 2003

Stageverslag **Bram Nijssen**

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Grafisch ontwerpen, jaar 4

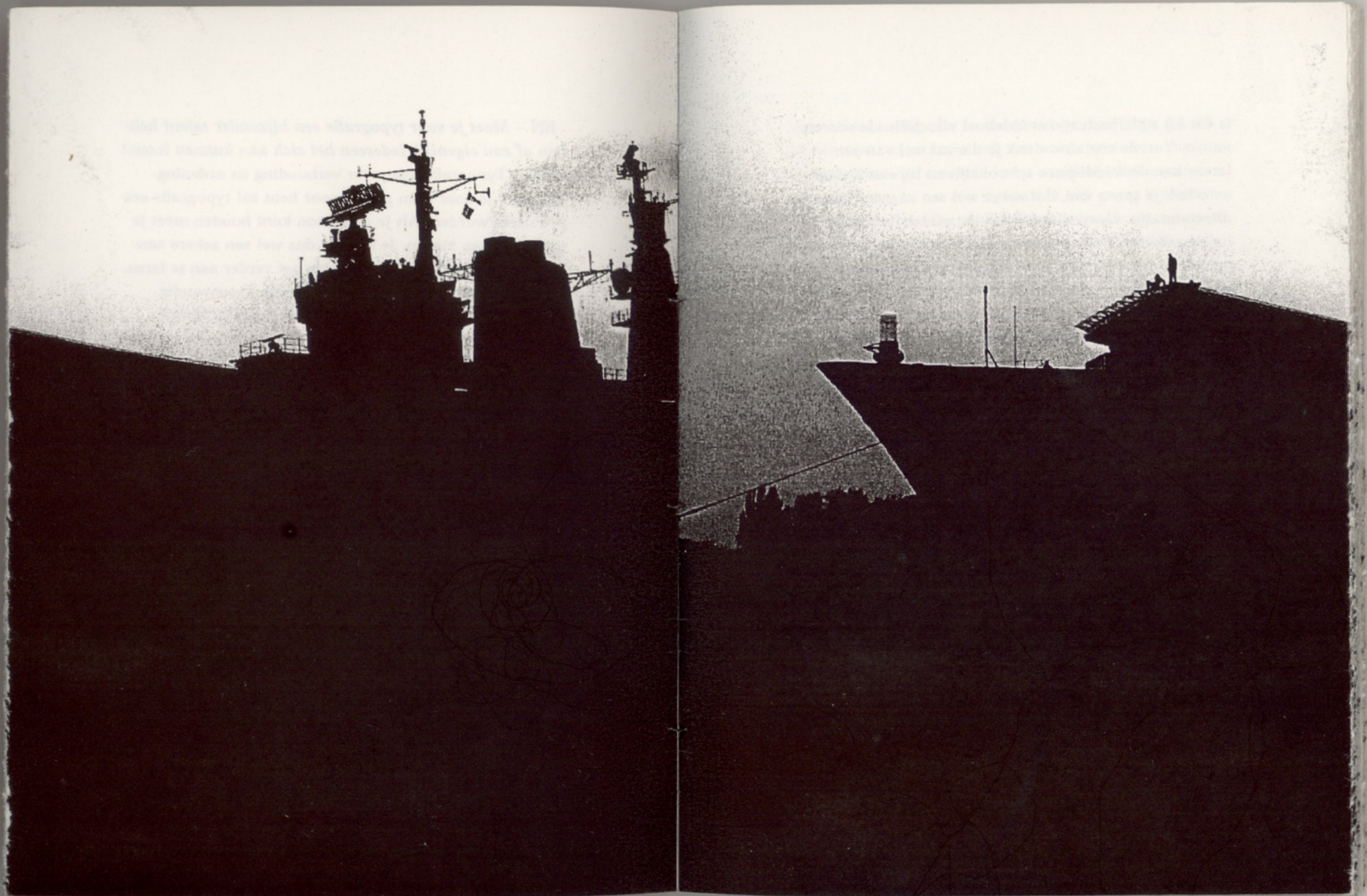
a letter is a thing, not a picture of a thing
- eric gill

BN - Moet je voor typografie een bijzonder talent hebben of zou eigenlijk iedereen het zich aan kunnen leren?

WB - Typografie gaat over verhouding en ordening. Wanneer je daar geen gevoel voor hebt zal typografie een probleem worden. Als je geen toon kunt houden moet je ook niet gaan zingen. Je hebt er dus wel een zekere aanleg voor nodig. Maar uiteraard is het verder aan te leren. De basisprincipes van de typografie kun je eenvoudig nalezen in diverse boeken. Je komt dan allerlei kleine meningsverschillen tegen maar over het algemeen vertellen al die boeken hetzelfde over opmaakschema's, margeprogressie, regellengte, omgang met leestekens etc. Het is niet ingewikkelder dan een manual voor Quark X Press en het stelt je in staat om een goed en bruikbaar boek te maken, maar niets garandeert dat het ook een mooi boek wordt. Want daar is dan weer net iets anders voor nodig. Dan moet je niet alleen maar op een rationele manier de verschillende onderdelen kunnen ordenen er moet ook een soort luciditeit of hartstocht inzitten. Het is dus aan te leren, maar het maken van mooie dingen zul je uit jezelf moeten halen.

Als ik een willekeurig iemand vraag, wat vind je dat typografie zou moeten zijn? Dan hoor ik negen van de tien keer dat het leesbaar moet zijn, dat het een louter functioneel doel nastreeft.

In grote lijnen is dat ook zo. De essentie van een auto

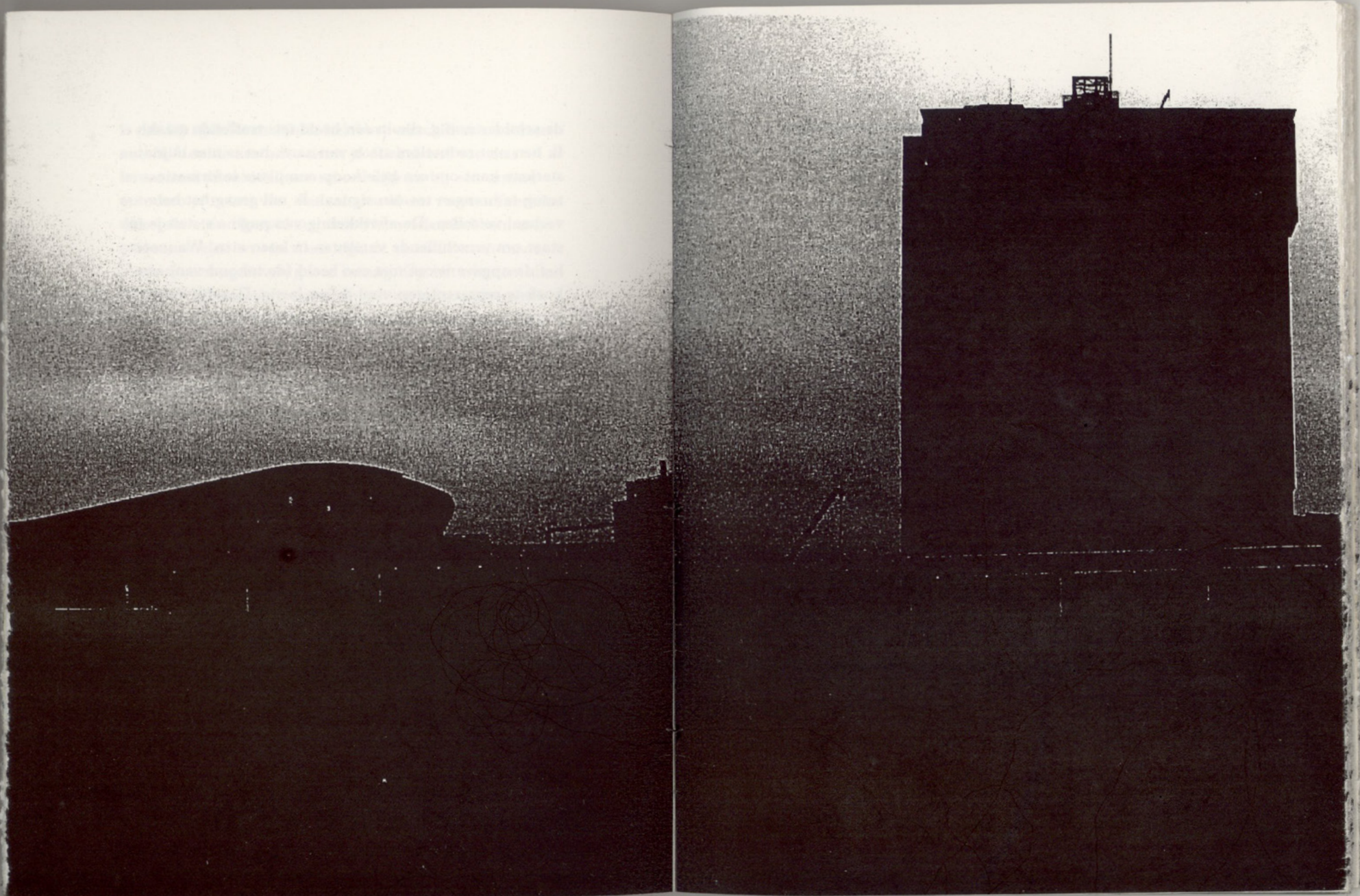
is dat hij rijdt, toch zijn er heleboel verschillende soorten auto's. Van de ene auto denk je die zal wel van een leraar aan de middelbare school zijn en bij een andere auto heb je zoiets van, dat zal er wel een van een fabrieks-directeur zijn. Hoewel ze beide vier wielen hebben, een motor, stoelen en een stuur zijn de verschillen in maat, luxe en vermogen van groot belang. Op het moment dat een boek alleen maar een kwestie van informatie overdracht zou zijn, zou je het ook kunnen e-mailen. Maar wanneer er gedrukt wordt en de tekst in veelvoud het openbare leven ingaat worden er andere eisen aan de verschijningsvorm gesteld. De verschijningsvorm van het boek zegt iets over de positie en plaats die de informatie in de samenleving in wil nemen. Dat moet gebeuren zonder dat er een begeleidend schrijven nodig is, het moet voor zich zelf spreken. Het gemaalde bericht kun je uit printen zoals je zelf wilt. Dan heeft de afzender geen invloed meer op de verschijningsvorm van zijn informatie, dan gaat het puur over de woorden, de tekst zelf. En dat is feitelijk het einde van de typografie en het ontwerpen zoals dat tot nogtoe ging, het einde van een traditie.

Het valt me op dat de omslagen van je boeken soms kracht missen ten opzichte van het binnenwerk. Is het lastig een boek met een bepaalde lengte en spanning in één beeld te presenteren?

Bij het maken van boekomslagen heb je het talent van

de schilder nodig, die in één beeld iets treffends maakt. Ik ben niet reductionistisch van aard, het is niet mijn sterkste kant om een hele hoop complexe informatie terug te brengen tot één signaal. Ik wil graag het hele verhaal vertellen. De afwikkeling van pagina's stelt je in staat om verschillende varianten te laten zien. Wanneer het de opgave is om met een beeld (de inhoud van) een boek te representeren vind ik het lastig. Daarbij komt dat de aandacht van uitgevers en andere opdrachtgevers vooral uitgaat naar het omslag. Beeld op het omslag levert in de meeste gevallen een enorme versimpeling op of het is aangenaam raadselachtig, zoiets als een parfum. Omslagontwerpen blijven meestal steken in een marktgericht gevoel voor goede smaak.

Wanneer je het maken van een omslag op zichzelf serieus neemt, kom je bij het maken van een schilderij, want dat is in wezen de grondvorm. En dat is een van de moeilijkste dingen die er zijn. In de schilderkunst zie je een ontwikkeling. Van Jeroen Bosch en Bruegel, die schilderijen op een vrij groot doek maken met een hele hoop gefriemel erop. Daar moet je dicht voor gaan staan om al die gebeurtenisjes te bekijken en te overdenken, je moet ze bijna lezen als de bladzijde van een boek. Ruim vierhonderd jaar later kom je bij Rhodko of bij Mondriaan uit, die met heel weinig middelen, precies goed gekozen, kunnen zeggen wat zij willen. De grootsheid van deze mensen is dat ze het schilderij terug gebracht

hebben tot een kleurvlek of een lijn zonder dat de intentie en de geldigheid van het schilderij verloren is gegaan. Wat je dus wel ziet gebeuren bij Van Doesburg of Van der Leek en allerlei nog mindere goden.

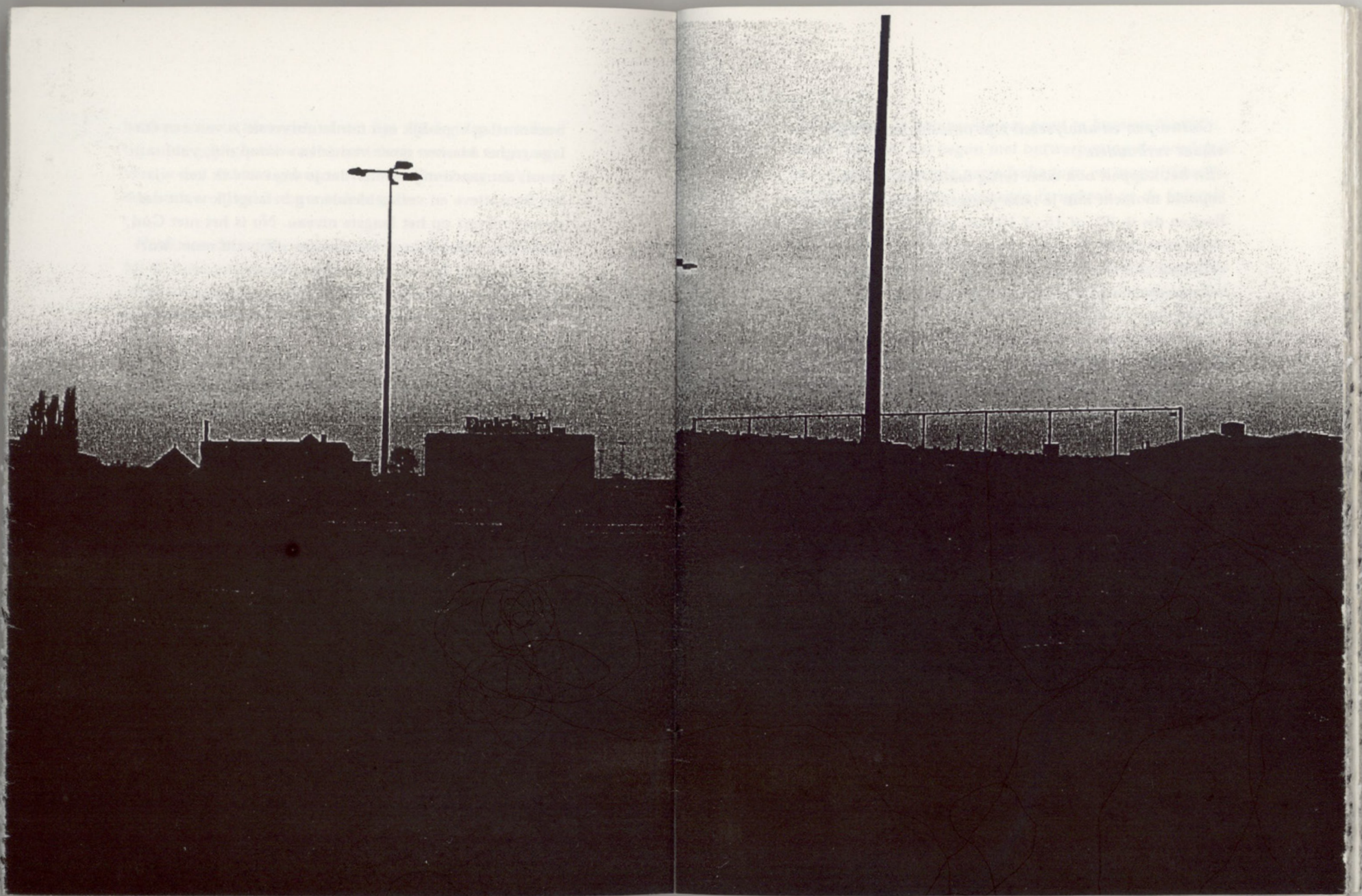
Heeft een dergelijke ontwikkeling zich ook voorgedaan bij de boekomslagen?

Nee, of wel maar dan in omgekeerde richting. In eerste instantie werden boeken verkocht zonder omslag, je kocht alleen het binnenwerk. De lezer ging dan naar een binder waar hij het uiterlijk van je boek zelf kon bepalen. Als hij veel geld had, werd het in paars marokijn leder gebonden en als je minder geld had gewoon in linnen maar meestal was het vooral hetzelfde. Dat zie je in bewaard gebleven 18e eeuwse bibliotheken: allemaal dezelfde ruggen alsof het één enorm verzameld werk betrof. Dat was het in wezen ook, de uniforme ruggen gaven uitdrukking aan het feit dat het hier om het 'verzameld werk' van de boekverzamelaar ging. De boekomslagen drukten dus wel iets uit maar ze waren niet verbeeldend van aard, netzomin als het werk van Rhodko en Mondriaan. Op de bijbel stond vaak niets, immers negen van de tien boeken die men tegenkwam waren bijbels. Met boeken was het in die tijd als bij medicijnflesjes in een apotheek: op het etiket staat wat erin zit. Op het flesje salpeterzuur staat geen tekening die salpeterzuur verbeeldt. Wanneer, vierhonderd jaar later, het

boekomslag eigenlijk een miniatuurversie is van een etalage en het klanten moet verleiden – koop mij, vind mij mooi, aanvaard mij zonder dat je weet wie ik ben – is het figuratieve en verbeeldende erg belangrijk want dat communiceert op het laagste niveau. Nu is het niet God die kostte wat het kost aan de man gebracht moet worden maar gaat het om de handel zelf.

Beschouw je jezelf als een boek analyticus en hoe verhoudt zich dat tot je werk?

Ik denk dat de analyse van de opdracht, het nadenken over wat het boek zou moeten zijn, het belangrijkste aspect is van het ontwerpproces. Nadenken niet zozeer in algemene zin maar in termen van 'wat is dit' en 'voor wie is het'. Het begint immers met een vraag die buiten jezelf gesteld wordt: wil je voor mij een brochure of een affiche of een boek maken. Dan moet ik dus proberen te achterhalen wat het onderwerp is, wat de maatschappelijke of culturele context is en hoe die tot hun recht zouden kunnen komen in een ontwerp. Kortom, je moet een plannetje verzinnen hoe je antwoord moet geven. Het proberen te begrijpen van de vraag. Dat is de analyse van de opdracht, dat gaat dus eigenlijk aan het schetsen vooraf. Op het moment dat je dat realiseert ga je automatisch meer waarde hechten aan het analyseren van dingen.

Ontwerpen en analyseren zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden.

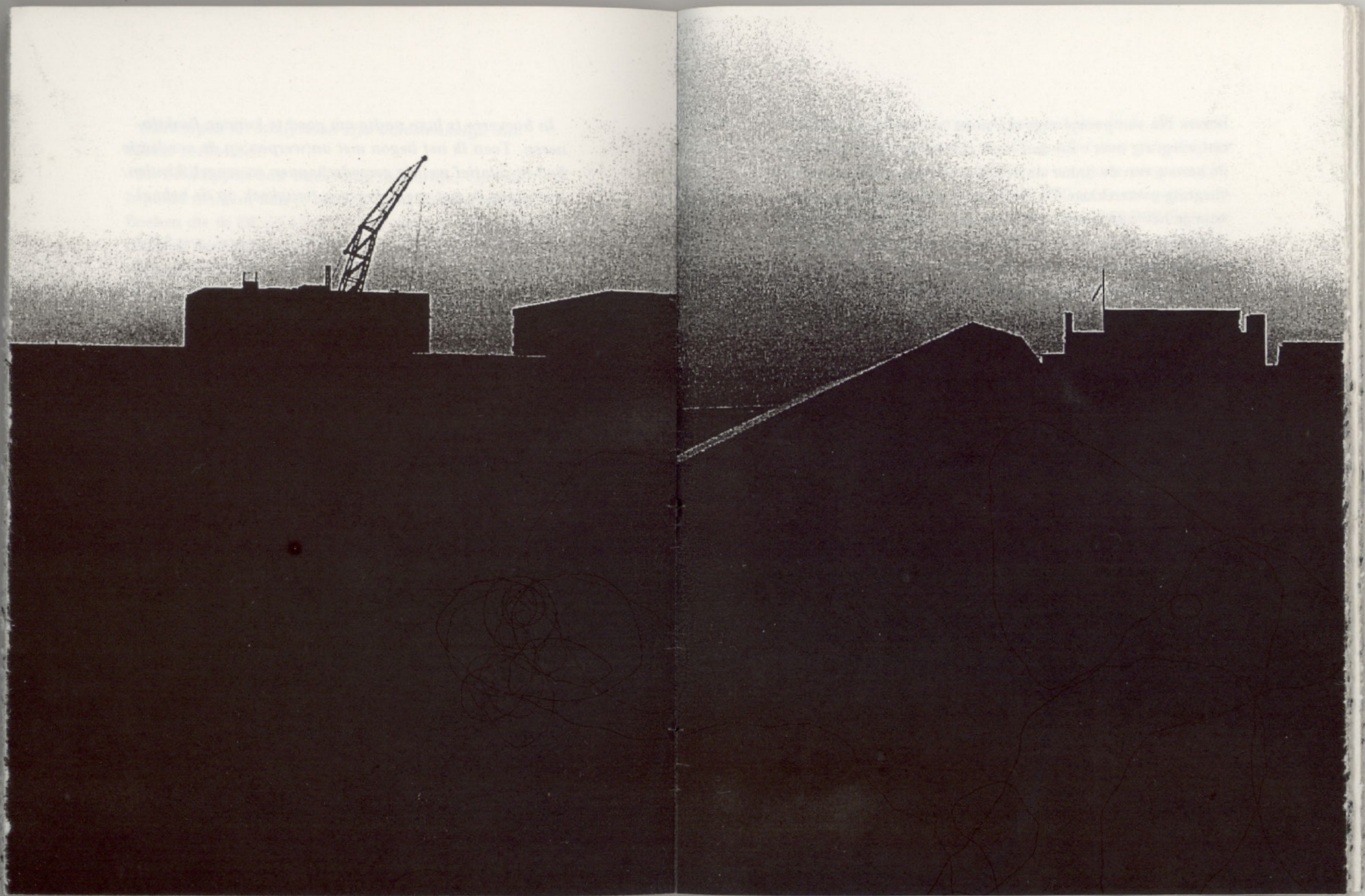
En het koppelt ook weer terug natuurlijk. Op een bepaald moment kun je naar je eigen verleden kijken. Boeken die ik 20, of 15 of 10 jaar geleden gemaakt hebt daarvan denk ik nu gòh ja, toen dacht ik er zo over. Hoe verhoudt zich dat met hoe ik er nu over denk en wil ik het dan anders of vind ik het nog steeds zo.

Alles wat je maakt bevat dus ook een soort zelfreflectie. Is dat niet misleidend. Je kunt immers je in je ontwerpen anders voordoen dan dat je bent.

Je suggereert dat er een bepaalde waarheid zou zijn, die objectief is en die buiten jezelf ligt en dat je daar vanaf zou kunnen wijken. Maar ik denk dat die waarheid er helemaal niet is. Er is wel sprake van continuïteit en die wordt scherp gehouden doordat er ook allerlei dingen ophouden en verdwijnen. Dit kun je ook in je eigen leven zien; bepaalde dingen houdt je vol en bepaalde dingen vallen af. De kans dat je nu nog met autootjes speelt is niet zo groot, maar je bent nog wel aan het lezen, misschien niet meer de Donald Duck, maar iets anders, dus je veranderd. Het is allemaal heel bescheiden. Ik denk niet dat je je anders kunt voordoen dan je bent in je ontwerpen, hooguit kun je je mooier voordoen dan je bent in het dagelijks leven, zoals je je ook kunt verkleden voor een gelegenheid buiten de deur.

In hoeverre is luxe nodig om goed te kunnen functioneren. Toen ik net begon met ontwerpen op de academie had ik relatief weinig gereedschappen en mogelijkheden, waardoor ik met veel genoeg terugkeek op de behaalde resultaten.

Dat is een huiselijke vorm van 'less is more', wat Mies van de Rohe destijds naar voren bracht. Dat is waar. Op het moment dat je met minder hetzelfde kunt zeggen dan is de kans groot dat de mededeling die je doet pregnanter is en waarachtiger lijkt. Met minder toch de kracht behouden – we hadden het er daarnet ook over in verband met schilderijen – dat is slechts weggelegd voor grote geesten. Aan de andere kant is het zo dat op het moment dat je je omringt met gereedschappen die je bevallen je met meer plezier aan het werk gaat. Muziek luisteren op een transistorradio gaat prima, maar ik vind het fijner om muziek te luisteren op een installatie van een heel ander niveau, waardoor je allerlei details hoort en je verleid wordt door het ruimtelijke klankbeeld. Het malle daarbij is dat ik gemerkt heb dat mensen die in mijn ogen veel van muziek weten en daar zinnige dingen over kunnen zeggen, mensen zijn die over het algemeen naar transistorradio's of naar onbenullige installaties luisteren, want zij zijn alleen maar geïnteresseerd in de structuur van de muziek. Aan de andere kant heb je het 'high-end' segment. Een kennis liet op een erg dure installatie een open luchtconcert van Billy Holiday

horen. Na een poosje zegt hij 'moet je horen daar komt een vliegtuig over'. En dan hoor je heel zachtjes boven in de kamer van de linker naar de rechter luidspreker een vliegtuig overtrekken. Dat gaat dus niet meer over muziek, voor je het weet zit je naar krassen en tikken te luisteren. Het heeft ook iets pervers. Op het moment dat je alleen maar geïnteresseerd bent in de kwaliteit van je gereedschap dan heb je de kans dat je niet meer aan het werk gaat.

Het is dus een pre, mits je de juiste apparatuur en gereedschappen voor de juiste werkzaamheden gebruikt.

Om iets moois te kunnen maken moet je de voorwaarden scheppen, waarin je iets moois kunt maken. Dat kan je op allerlei manieren invullen, sommige mensen moeten eerst dronken worden, anderen moeten eerst hun huis op ruimen en weer anderen moeten eerst een wandeling maken. Allemaal rituelen waardoor je de omstandigheid schept om iets moois te maken. Je moet je gelukkig genoeg voelen, want als je erg ongelukkig bent of ziek dan kun je niet iets moois maken, dan ben je bezig met verdriet en pijn, dat zijn de dan overheersende kwesties. Dus je moet zorgen dat je je redelijk op je gemak voelt en denkt, ja, ik ga aan de slag. Voor mij geldt dan, dat ik het fijn vind, voor zover mijn financiën dat toelaten, om goeie dingen te hebben. Ik ben niet geïnteresseerd in een dure auto, want die kost ook na aanschaf heel veel

geld en ik kan er niet zoveel mee behalve in de file staan, maar ik ben wel bereid om 150 gulden voor zo'n loop uit te geven. En die loop is binnen de categorie vergrootglazen vergelijkbaar met een BMW 760 in de categorie auto's. In het ene geval heb je het over 166.000 Euro en in het andere geval over 75 Euro, maar allebei hebben we het beste. Alleen is dit een klein dingetje, maar ik heb daar veel plezier van. Iedere keer als ik erdoor kijk ben ik blij dat het zo scherp is en niet vervormt aan de randen zoals bij die plastic loopjes.

Ik heb nu een computer waar ik bijna alles mee kan doen wat ik wil, maar ik ben niet vergeten hoe het zonder ging. Echter, het kan ook in je nadeel werken als je terugverlangen naar vervlogen tijden.

Dat is alleen maar als je de verandering niet accepteert. Het gaat erom oude gedachten nieuw te denken. Wanneer je terugverlangt naar de beperkte middelen van het begin, kan het je herinneren van die situatie je helpen bij een keuze maken uit de veelheid aan keuzemogelijkheden, waardoor je niet verlamd staat tegenover al die opties. Je kunt niet alles tegelijk. Je zult je moeten focussen om de vraag kleiner te maken, net zo klein totdat jij er antwoord op kunt geven. Als je creativiteit en je geestelijk vermogen aangespoord worden om een probleem op te lossen met zo weinig mogelijk middelen, omdat je daar plezierige herinneringen aan hebt, dan moet je het

zo doen, en dan moet je dat ook zo blijven doen met je computer. Dat is dan jouw manier van mooie dingen maken.

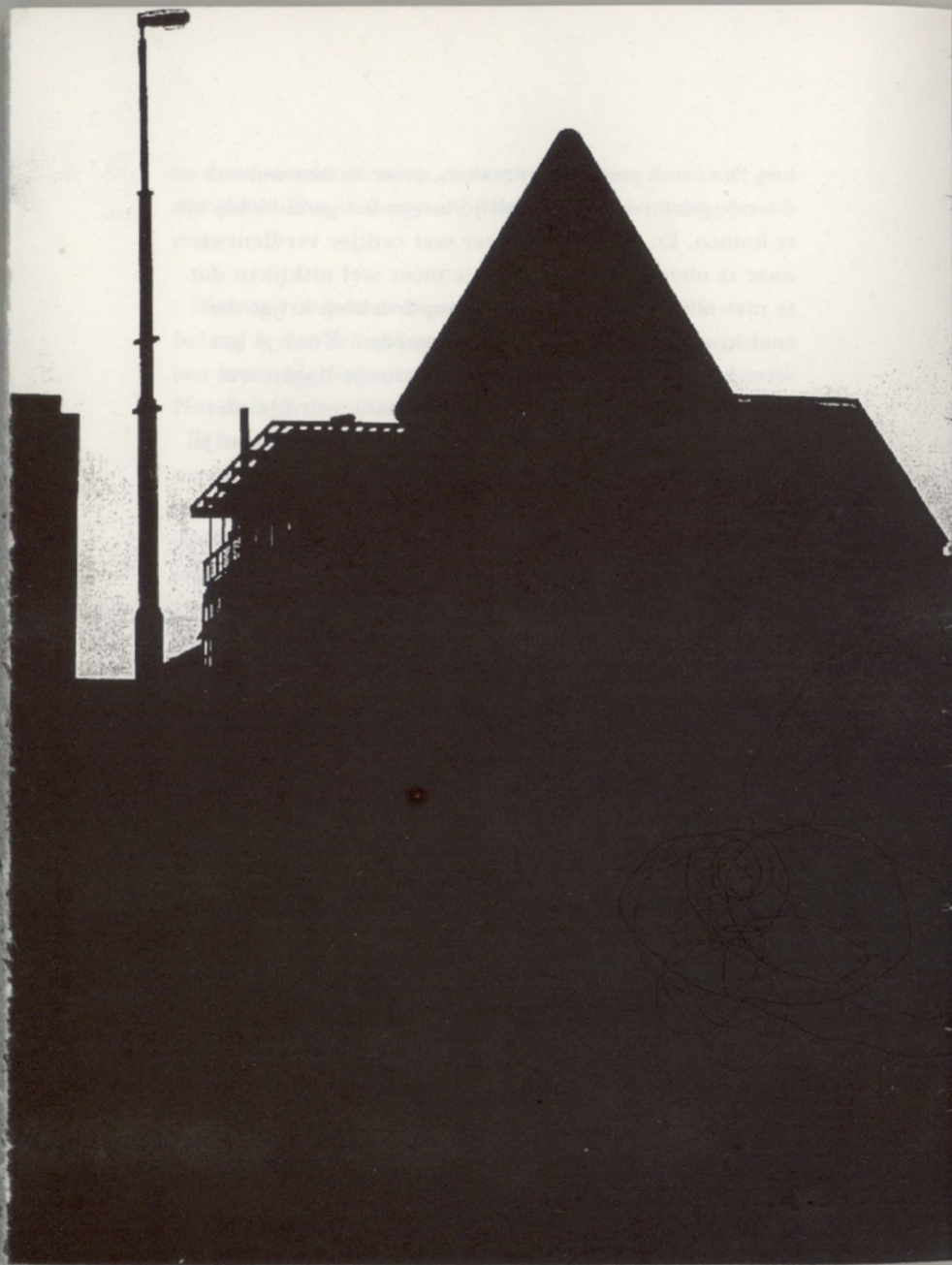
Wat voor mij in deze periode van mijn carrière van belang is dat het ook geld in het laatje moet brengen, een bepaalde vorm van commercieel denken is gewenst. Hoe heb jij de juiste verhouding daarin gevonden.

Ik heb nooit veel geld verdiend, maar wel voldoende om te kunnen doen wat ik wil. Mijn wensen zijn ook niet zo groot, zoals gezegd, ik heb geen boot of een auto en ik hoef niet op vakantie naar Tibet. Ik heb maar een relatief geringe hoeveelheid geld nodig en de telefoon ging altijd op tijd. Ik heb nooit het probleem gehad dat ik meer geld moest verdienen dan ik al deed, omdat ik geen verplichtingen aangegaan ben die mijn vermogen overstijgen. Daarnaast heb ik ook gewoon geluk gehad denk ik. Het is wel zo dat ik een verschil maak tussen opdrachten waarbij ik het gevoel heb dat ik een kans heb om iets moois te maken – volgens mijn eigen maatstaven – en opdrachten waarbij dat niet kan. Vaak zijn opdrachtgevers veel meer geïnteresseerd in snelheid dan in schoonheid. Je kunt dan twee dingen doen, je kunt zeggen die opdracht weiger ik, geef maar aan een ander. Dit is in zekere zin de manier waarop een kunstenaar opereert: my way or the highway. Of je zegt ik doe de opdracht wel, maar omdat ik weinig tijd en ruimte heb

kan ik er ook weinig van maken, maar ik ben wel voldoende professioneel om altijd boven het gemiddelde uit te komen. En dan heb je weer wat centjes verdient en daar is niets mis mee. Maar je moet wel uitkijken dat je niet alleen maar van die flutopdrachten krijgt die snel in elkaar gedraaid moeten worden. Voor je het weet heb je een hele stapel werk voor je liggen wat allemaal net een zes-en-half is. En daar word je niet gelukkig van. Tenzij het je daar niet om gaat maar je bijvoorbeeld gelukkig wordt van geld of hard werken opzich.

Je bent in gesprek met een opdrachtgever en je merkt dat hij inderdaad alleen maar is geïnteresseerd in de verkoopbaarheid van het boek en het tempo waarin het dient te gebeuren. Pas je je dan aan de houding van de opdrachtgever of probeer je hem iets bij te brengen over de kwaliteit van een goed ontwerp.

Ik probeer ze niets bij te brengen, ik geloof helemaal niet in de opvoedbaarheid van volwassenen. Maar het is wel zo dat je iedere keer een opdracht moet controleren op de mogelijkheid die zij biedt om dingen mooi te kunnen maken. Schoonheid mag wel, maar als de opdrachtgever hetzelfde kan bereiken door met minder moeite en kosten iets lelijks te maken, dan zal hij dat in de meeste gevallen doen. Ik heb inmiddels over een periode van twintig jaar tussen de honderd en tweehonderd boeken gemaakt die

een bepaalde toon hebben. En die laat ik ook zien als ik ergens voor het eerst kom. Als de opdrachtgever dan al denkt, dat moeten we niet hebben, dan moeten we uit elkaar gaan. Maar een heleboel mensen maken die sprong niet – eigenlijk ook weer uit gemakzucht – ze vinden het wel mooi, het conflicteert niet met de marketingstrategie maar weten doen ze het niet: nooit over esthetiek nagedacht en daar zelf een mening over gevormd. Dan krijg je als ontwerper soms een enorme vrijheid, niet omdat ze je die vrijheid willen geven, maar omdat de opdrachtgever het totale veld niet kan overzien. Ze willen niet weten hoe het gerecht in elkaar zit, ze willen gewoon aan tafel. Wanneer jij in de keuken drie keer in de aardappelpuree hebt gespuugd, zullen zij daar verder niets van merken.

Denk je dat je over tien jaar nog steeds typografie bedrijft en boeken maakt. Is er voor jou nog veel te ontdekken?

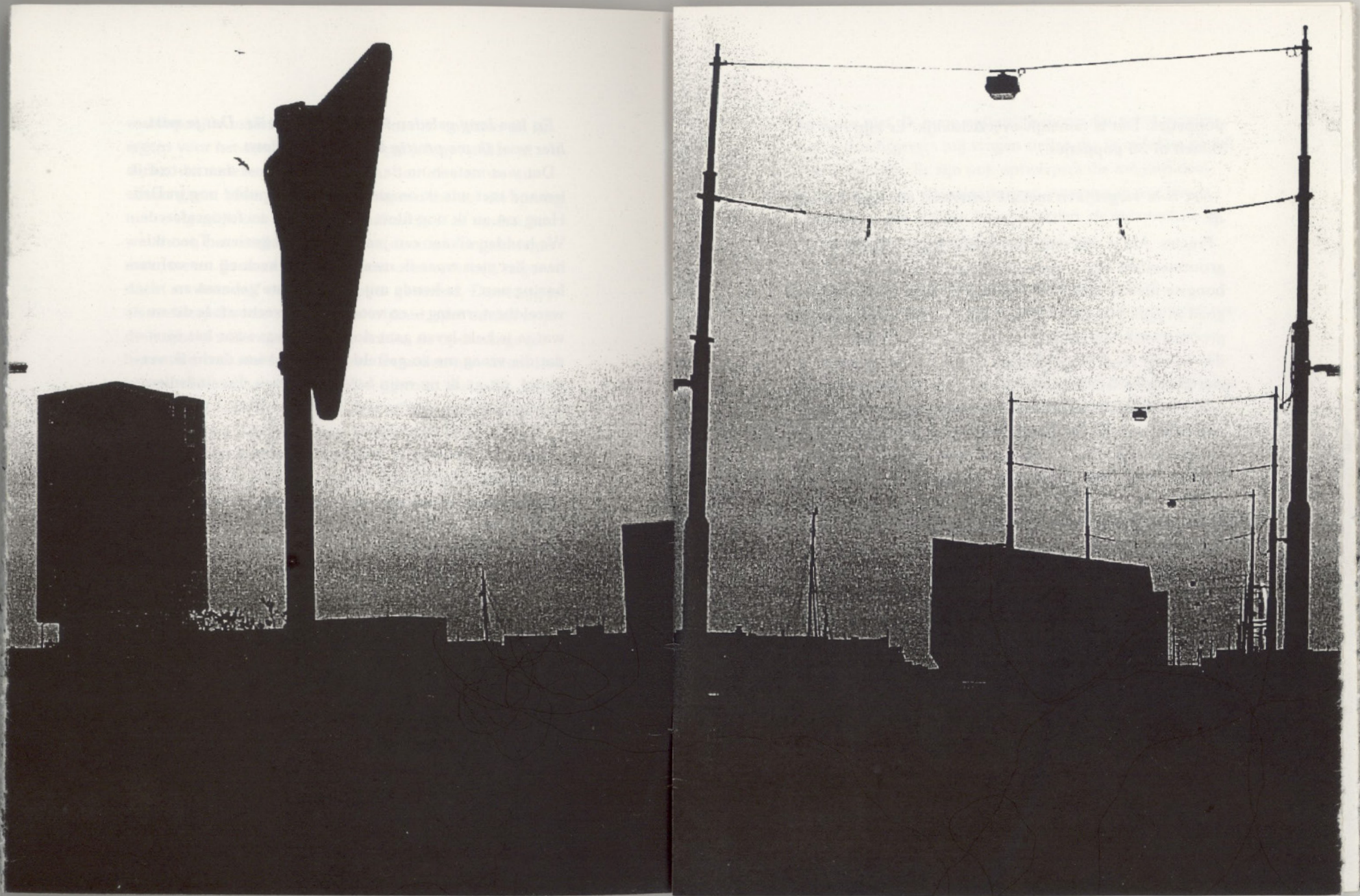
Ik denk het wel. Dat komt ook omdat ik aan gewoontes gehecht ben. Dit bevalt me en dit kan ik. Er is niet de heimelijke wens om ook nog filmregisseur te worden of ballonvaarder. Ik zou wel meer willen schrijven. Daar ben ik om allerlei redenen nog huiverig voor, maar dat kan ik me nog wel voorstellen. Het belangrijkste is dat iedere keer als ik me ongelukkig, slecht of in de war voel en ik aan het werk ga, het in bijna alle gevallen zo is dat ik daar dan tamelijk gelukkig van wordt.

En hoe lang geleden is dat punt bereikt. Dat je wist, hier voel ik me prettig bij, dit ga ik doen.

Dat was meteen na de academie al. Kort daarna trof ik iemand met wie ik omging toen ik als puber nog in Den Haag zat en ik nog films wilde maken en fotografeerde. We hadden elkaar een jaar of zes niet gezien. Toen ik haar liet zien waar ik mee bezig was keek zij me vol verbazing aan – ze kende mij van de grote gebaren en wereldbestorming – en vroeg zich oprecht af: is dit nu wat je je hele leven gaat doen? Dat was voor het eerst dat die vraag me zo gesteld werd. En toen dacht ik verdomd, dit ga ik nu mijn hele leven doen. En sindsdien heb ik daar ook nooit meer over getwijfeld.

Komt dat doordat je tijdens je academie tijd al gericht genoeg gestudeerd heb?

Ik ben de juiste mensen tegengekomen. En ik heb het geluk gehad dat de opleiding grafisch ontwerpen nog niet zo krankzinnig kort was. Het is heel belangrijk wie je tegenkomt. Voor een deel kun je dat zelf sturen, maar voor een deel ook niet. Mijn geluk is dat ik vrij snel wist wat ik wilde om er vervolgens achter te komen dat het gekozen gebied onuitputtelijk was. Het zijn eigenlijk een heleboel gebiedjes. Als je gebied hardlopen is dan is er maar één vooruitgang, nog harder lopen. Dat is vrij een-dimensionaal, ik beschouw typografie meer zoiets als schaken. Je hebt een bord met 64 velden en je hebt 32

poppetjes. Dat is tamelijk overzichtelijk. Er zijn niet 65 velden of 36 poppetjes...

Het is te vergelijken met 26 letters en een lege bladzijde.

Precies. Als je dus naar schaken kijkt, zie je dat er grootmeesters zijn – mensen die hun hele leven op het hoogste niveau geschaakt hebben en daar dus ontzettend goed in zijn. Het is denkbaar, ik weet het zelfs zeker, dat grootmeesters als Kasparov of Fisher op hun sterfbed – dus na een leven lang schaken – met een zet geconfronteerd kunnen worden waardoor ze van hun stoel (bed) vallen: wat een elegantie! Het schaakspel is principieel oneindig, hoewel het gelimiteerd van opzet is. Dat is typografie ook. Met dat denkbeeld in mijn hoofd heb ik niet het gevoel dat mijn tuintje te klein is.

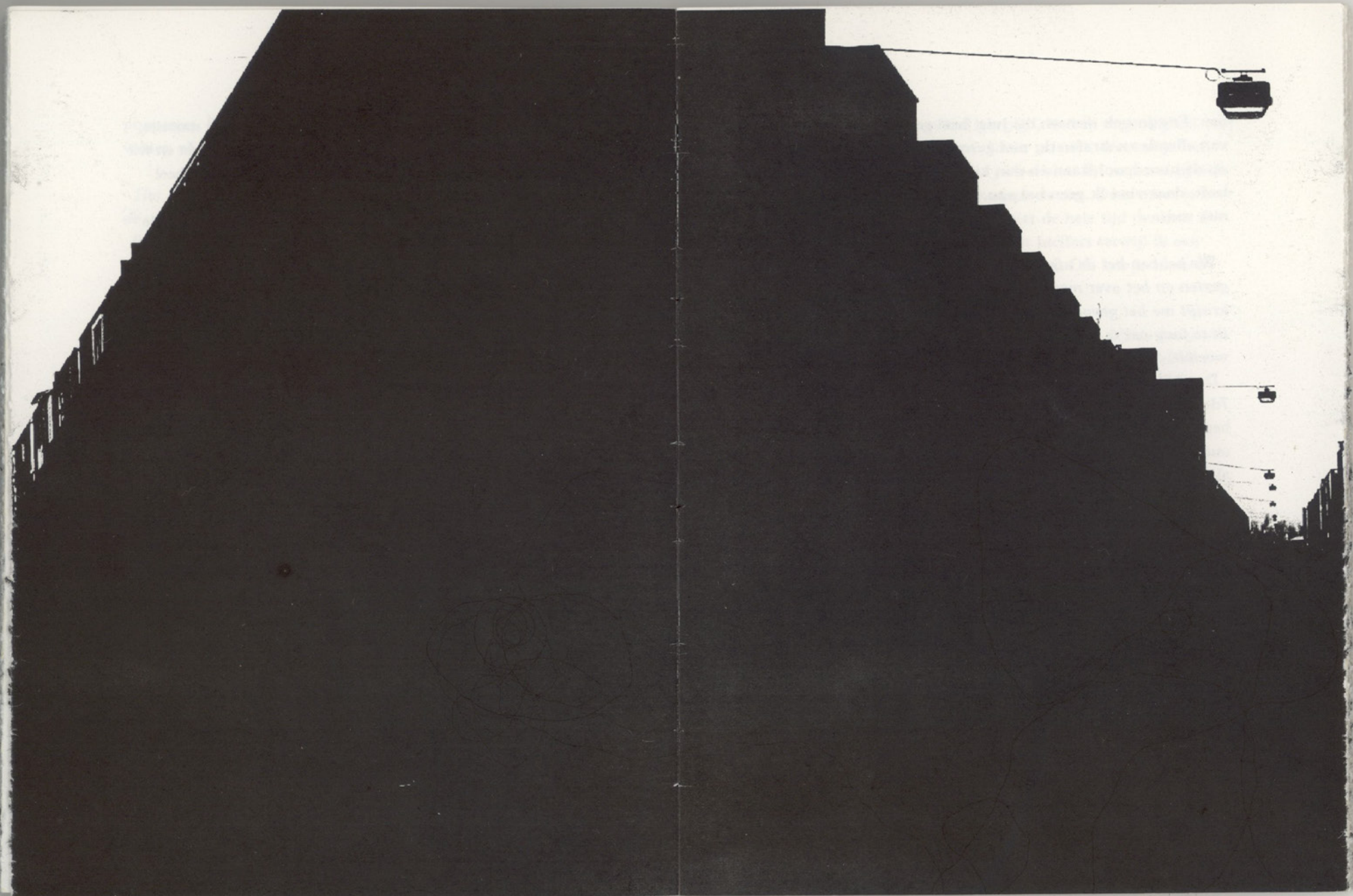
Je perkt je leven in, je maakt boeken. Je weet dat je een aantal dingen niet gaat doen, opdrachtgevers kunnen juist daarom voor jou kiezen.

Dat hoop ik maar. Want als men op andere gronden voor mij kiest krijgen we misverstanden. Als zij – zonder dat ze dat zeggen – hopen of denken dat ik eigenlijk ook de redactie van hele tentoonstellingen ga doen of het politieke gekonkel tussen conservatoren op kan lossen, hebben ze het mis. Ik kan een mooi boek maken. Er zijn maar een paar vragen waar ik goed antwoord op kan geven en een hele-

boel dus niet. Ik hoop natuurlijk, want dat is het mooiste, dat opdrachtgevers mij vragen stellen die ik ook kan en wil beantwoorden. Er zijn ook ontwerpers die het juist heel leuk vinden om vragen te krijgen waarvan ze nog niet weten of ze die kunnen beantwoorden, de avonturiers, de ontdekkingsreizigers, dat ben ik dus niet.

In hoeverre bepaal je zoiets of beland je erin.

Beide natuurlijk. Er wordt weliswaar – doormiddel van televisie en kranten – de suggestie gewekt dat je zelf je leven kunt maken, dat je allemaal opties en keuzemogelijkheden hebt en als je de juiste keuzes maakt je gelukkig wordt. Dat is het uiteindelijke doel, je hebt het recht hebt om gelukkig te zijn. Ik denk dat dat maar ten dele waar is. Je kunt je leven wel maken, maar hoe meer je het maakt, hoe meer het ook een maakwerk word in plaats van een leven. Naar mijn idee is het meer kwestie van attent zijn, dat je met een zekere oplettendheid jezelf en je omgeving gade slaat en daar je conclusies uit trekt. Ik kom gaandeweg erachter wie ik ben en vervolgens ga ik ook steeds meer doen wie ik ben. Er komt dus een grotere overeenkomst tussen hoe ik in elkaar zit met mijn lichaamsgewicht, mijn manier van denken, mijn geschiedenis, mijn dna en met wat ik maak. Zo komt wie ik ben en wat ik wil geleidelijk dichterbij elkaar te liggen en dat maakt mij op een bepaalde manier gelukkig. Deze opvatting van geluk ligt natuurlijk ook besloten in wie ik

ben. Er zijn ook mensen die juist heel gelukkig worden van ellende en strafwerk, met gezonder eten en een tentje op de noordpool staan en dan kijken hoe je het overleeft, daar vind ik geen bal aan. Daar houd ik helemaal niet van.

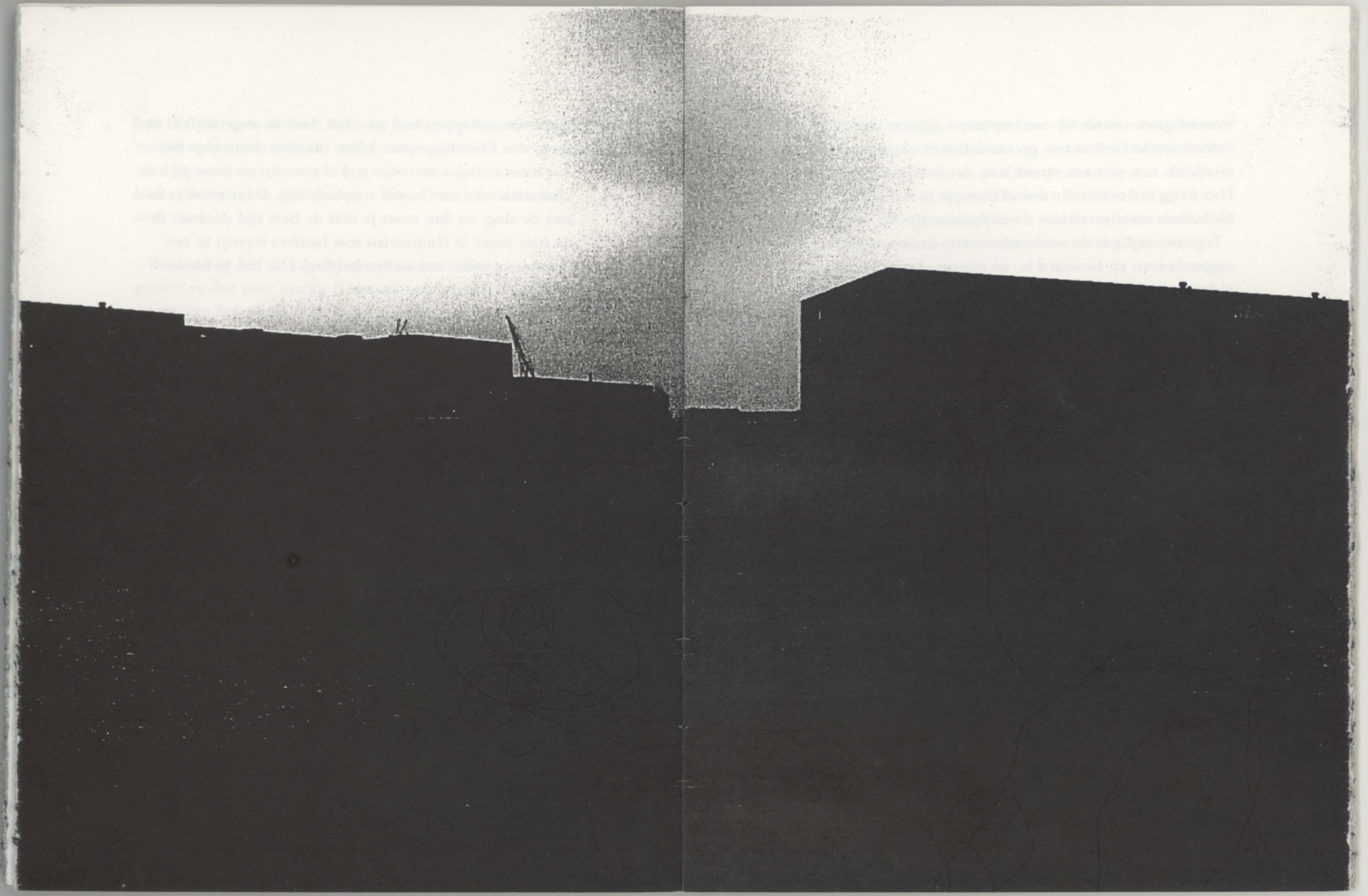
We hebben het de afgelopen maanden talloze boeken gezien en het over menig letterontwerp gehad. Toch bekruipt me het gevoel dat ik het niet kan vastpakken. Ben ik te jong om te begrijpen waar de oorsprong zich in wortelt, ben ik te laat ingesprongen in typografie?

Dan heb je het over de mythe van Mozart. Je had op je 7de al piano moeten kunnen spelen anders dan haal je het niet meer, maar vergeet niet dat Mozart maar 32 jaar oud is geworden. Je niet te laat ingesprongen het duurt alleen wat langer dan je denkt maar waarom zou dat een bezwaar zijn? Afgezien van onze persoonlijkheidsverschillen schelen we ook 25 jaar in leeftijd en dat zijn op dit moment wel de 25 jaar die er toe doen. Ik kan me dus voorstellen dat je de dingen die ik ter tafel breng niet precies zo ziet, ervaart en snapt als ik ze bedoel. Dat lijkt me niet meer dan normaal, ik heb hetzelfde als ik gedichten van Eliot lees, dan realiseer ik me dat ik maar 20% snap van wat hij erin gestopt heeft, maar dat neemt niet weg dat ik wel met veel plezier die gedichten kan lezen en ontzettend dankbaar en blij kan zijn met het genot van die 20%. Als ik een studie taalkunde en litera-

tuurwetenschappen had gevolgd, had ik ongetwijfeld veel meer van Eliot begrepen. Maar nu niet, dan zul je het dus moeten doen met wat je wel ziet. En zo moet jij ook knutselen met wat je wél snapt en ziet. Daar moet je mee aan de slag, en dan moet je niet de hele tijd denken, ik zit hier maar te frummelen met lucifers terwijl ik een vlammenwerper zou willen hebben. Die heb je nu eenmaal niet.

Als je je in typografie verdiept, kom je bij de loden letters, de zetbank en oude meesters die alles zelf deden, van de stempelsnijden tot aan het drukken toe. Mijn inbeeldingsvermogen laat het soms afweten en daardoor heb ik dan het gevoel dat ik informatie mis om dit te kunnen behappen.

Dat is ook wel zo, maar dan kun je dus twee dingen doen. Je kunt kijken in hoeverre je die informatie alsnog kunt halen door ervaring op te doen in een loodzetterij, of je kunt gaan lezen en studeren, dat is iets abstracter. Je kunt ook gewoon accepteren dat je die ervaring en kennis niet hebt en dan doe je het zonder. Kijken wat er dan uit komt. Je kunt niet meer ál het voorgaande begrijpen, dat gaat niet meer. Als Machiavelli begin zestiende eeuw de Heerser schrijft, refereert hij aan alle literatuur tot dan toe. Machiavelli leefde in een tijd dat je alles wat er vóór je geschreven was ook gelezen kon hebben. Dat waren ongeveer 400 boeken en dat is te doen. Bij zo

iemand gaat – zoals bij een trechter – alles er aan de bovenkant in en komt er geconcentreerd en gesynthetiseerd, als een gerichte straal, aan de onderkant weer uit. Dan krijg je boeken die zowel historisch, literair als filosofisch meesterwerken en mijlpalen zijn.

Tegenwoordig is de accumulatie van kennis, alles wat opgeschreven en bewaard is, zó enorm, dat je onmogelijk al het voorgaande kunt weten, je zult dus met een scherp genoeg moeten nemen. Goethe was misschien de laatste homo universale. Dat is nu echt uitgesloten: al het voorgaande bevatten en dat synthetiseren tot een nieuw ding, een nieuw alles omvattend ding.

Je moet het dus met fragmenten doen.

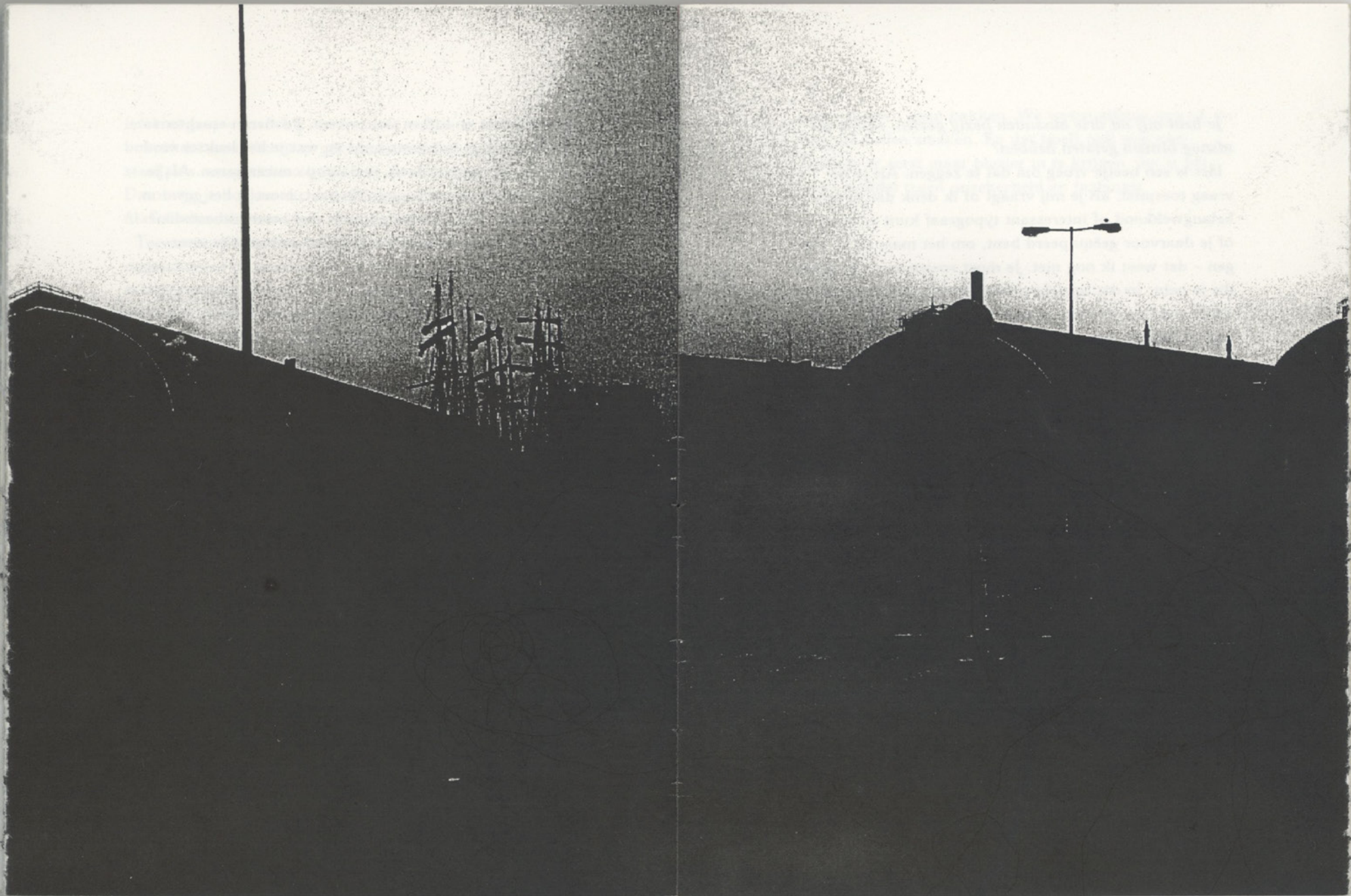
In mijn academische omgeving merk ik dat men wil kiezen tussen typografisch en beeldende ontwerpen. Als iemand zichzelf dan als beeldend ontwerper ziet, hekelt men het gebrek aan typografisch inzicht.

Ik denk dat het te maken heeft met het verschil tussen concreet en abstract. Over het algemeen kunnen 'beeldmensen' niet zèggen wat ze doen, ze kunnen het alleen laten zien. Ik denk dat typografie over logica gaat en in het verlengde ligt van de taal. Typografie is een overleefde en ouderwetse aangelegenheid in zoverre dat logische argumentatie met betrekking tot esthetiek aan geldigheid verloren heeft. Kortom, het is een ander type intelligentie. Ik denk dat het enige wat je moet doen is, goed op

jezelf letten en kijken wie je bent. Proberen erachter te komen wat je het beste kunt en wat je het leukste vindt en dat vervolgens doen, je dáárop concentreren. Als je geen affiniteit met typografie hebt, moet je het gewoon niet doen. Dan kun je het toch veel beter uitbesteden? Dat kan weer interessant zijn, dan ontmoet je weer iemand.

Maar er heerst nog altijd het idee dat je alles zou moeten kunnen.

Dat kan helemaal niet, daar hebben we het net over gehad. Het aanbod is domweg te groot, met dat idee ben je 400 jaar te laat en bovendien is de opleiding tegenwoordig te kort. Je moet je specialiseren, maar dan kom je op een interessant punt. Als je jezelf als specialist beschouwd en accepteert, dan zul je ook in staat zijn om dat naar buiten kenbaar te maken. Dan kun je dus met andere specialisten samen iets maken wat groter is dan jezelf zou kunnen maken. Dan komt het dus veel meer aan op de mate waarin je in staat bent om te communiceren. Het gaat er dan om of je aardig kunt zijn bijvoorbeeld, of dat je een drammer bent of een verleider. Kun je iets oproepen of kun je alleen maar afbreken. Dat zijn interessante dingen, die bepalen jouw succes in een groter geheel.

Je hebt mij nu drie maanden bezig gezien, zou je me alsnog binnen gelaten hebben?

Het is een beetje vroeg om dat te zeggen. Als je de vraag toespitst, als je mij vraagt of ik denk dat jij een belangwekkend of interessant typograaf kunt worden – of je daarvoor geëquipeerd bent, om het maar zo te zeggen – dat weet ik nog niet. Je moet roeien met de riemen die je hebt. In dat opzicht geloof ik niet dat je een evidente sportwagen bent. Zulke studenten ken ik ook, die hoef je weinig of niets te vertellen, ze scheuren je meteen met 180 rechts voorbij. Maar het is vermoeiend en frustrerend om je voortdurend aan een dergelijke elite te spiegelen.

De basisvoorwaarde – en daar voldoe je aan – is dat je dingen serieus neemt en je nieuwsgierig bent. Vervolgens kom je jezelf tegen en word je onzeker en dit en dat, maar dat hoort er allemaal bij: daardoor kom je verder. Ik denk dat het onzin is om te verwachten dat op je 22ste je vorm al gevonden zou moeten hebben. Het is een hysterisch Amerikaans idee, dat je op je 25ste binnen moet zijn omdat het anders nooit meer wat wordt. Daar geloof ik helemaal niet in.

Als ik ertoe kan bijdragen om jouw op je eigen spoor te krijgen, je de gelegenheid kan bieden om te kijken of typografie zoals ik dat zie iets voor jou is, dan denk ik dat ik wat gedaan heb wat ik kan. Uiteindelijk moet jij zelf met de ervaringen en indrukken die je opdoet je

eigen taarten gaan bakken. We weten allebei nog of, en hoe die zullen smaken. En dat hoeft ook nog niet. Probeer er eerst maar plezier in te krijgen, dat is het beste middel tegen onzekerheid en faalangst.

typografie & beeld
Bram Nijssen
januari 2004

